

Fler humlor på gården ger ökad fröskörd – förslag på åtgärder vid Hälleback i Skåne

Bakgrund

Anders Persson i Hälleback utanför Billeberga i Skåne odlar år 2008 insektpollinerade växter på drygt en fjärdedel av sina 65 ha. Gårdens storlek och struktur är typiskt för trakten, men inte alla gårdar har marker ned mot den lummiga Braån som avgränsar Anders gård i väster.

2002 ställdes gården om för ekologisk produktion med bra resultat. En del av det som odlas är det samma som tidigare, men med andra metoder; höstraps, havre, vårvete. Det odlas också rödbetor och salladslök på gården. Det finns fortfarande 1 ha betesvall, men denna lånas ut eftersom Anders inte har några betesdjur. Under 4 år odlades också konservärter, men det är enligt Anders för många faktorer som kan gå fel i ärtodlingen. Tankarna började därför vandra mot klöverfröodling, och vitklöver upptar i dag 8,5 ha av de insektpollinerade grödorna. Höstrapsen som odlas på 9,5 ha ger också ökad fröskörd med hjälp av insekter, även om en del av pollineringen sker med vindens hjälp. Planer finns också

Anders Persson i Hälleback.

på odling av rödklöverfrö, bland annat för att täcka sitt eget behov. Klöverfröodlingen ger också möjlighet att ta en skörd av ensilage i slutet av maj före blomningen, något som Anders uppskattar. Blomningen skadas inte vid avslagandet. Tvärtom kan blomningen bli rikligare på detta sätt och ogräsen hålls lättare i schack. Klöverfröodlingen ger också mycket kväve till efterföljande grödor.

Det behövs många pollinatörer för att säkra fröutvecklingen i alla dessa vitklöverblommor. Helst skulle Anders vilja ha fler vilda humlor istället för inhyrda bisamhällen.

I dag använder Anders inhyrda bin för att få tillräcklig pollinering av sitt vitklöverfält, men nämner också att det märks att det blir lite sämre frösättning i mitten av fältet när man som man brukar placerar kuporna i fältkanterna. Förra året köptes humlesamhällen in, men Anders blev inte imponerad av deras arbete. Anders erfarenhet är att det är svårt att få humlesamhällena att vara på topp under klöverblomningen. I Anders fall hade samhällena kört slut sig under rapsblomningen och var inte till mycket hjälp när det var dags för klöverblomningen. Relativt höga kostnader för tambin och inköpta humlor garanterar inte någon skörd ifall det blir dåligt väder vid pollinering eller frömognad. Detta gör att Anders är mycket intresserad av åtgärder som kan få gårdens vilda "gratis-humlor" att öka i antal.

Anders kontrollerar om det blivit någon pollinering.

Vitklövern kommer snabbt i blom igen efter pusing i slutet av maj, så det blir mycket mat för humlorna i hela juni månad när man odlar denna gröda. Men för att humlorna skall få möjlighet att bygga upp större samhällen när vitklöverblomningen är över, har Anders sått in rödklöver i vändtegarna. Denna blommar fint i mitten av juli när många vilda växter har blommat över och bidrar därför sannolikt till en ökad fröskörd redan nästa år pga av att fler humledrottningar kläcks.

Förutsättningar för humlor

Anders har, förutom genom de redan utförda egna åtgärderna, förutsättningar på sin gård som alla hans grannar inte har. Här finns sannolikt en liten stam av humlor som lyckats hålla sig kvar i ett starkt uppodlat landskap. Runt om gården dominerar vetefälten och den vilda floran är sparsam. Detta kan man konstatera vid ett besök i mitten av juni, men på Anders gård är några humlearbetare i farten bland vitklöverblommorna.

Täckdikning utfördes i trakten redan på 1800-talet, men på Anders gård finns några öppna diken och en öppen bäck i vars slänter humlor kan hitta bohålor i form av gamla sorkbon etc. Jorden är emellertid mycket hård och grävda hål efter sorkar och kaniner sällsynta. Stengärdesgårdar, där humlor kan hitta bohålor, är också sällsynta i denna del av Skåne och på Anders gård finns bara en enda hög av skräpsten. Men denna stenhög kan vara avgörande för att det trots allt finns humlor på gården. Boplatsbristen för humlor är antagligen stor på gården och begränsar för närvarande utvecklingen av humlepopulationen.

Sälgen är livsviktig för humlorna

Humledrottningarna behöver pollen för att kunna producera ägg och grunda samhällen på våren. Sälgen och viden är nästan de enda växter som då blommar i jordbrukslandskapet, förutsatt att de finns och inte har röjts bort. På Anders gård finns dessa förutsättningar i dubbel bemärkelse. Många av träden längs ån i väster är sälgar och Salix i form av energiskog odlas på 5 ha nära ån. Denna odling är ett bra komplement till den naturligt förekommande pollenkälla som de vilda sälgarna utgör. Energiskogen blommar nämligen något senare.

Sannolikt finns de flesta humlebon här i den västra delen av gården, förutom de humlor som är knutna

I vändtegarna har Anders sått in rödklöver som kommer att blomma när vitklöverblomningen är över.

Öppna diken finns fortfarande på gården, men vegetationen längs dem är gräsdominerad. Med rätt slätter här kan man gynna den vilda insektpollinerade floran. I förgrunden gårdens enda stenröse.

till själva gårdsmiljön en kilometer från åkant och energiskog. Vid bostadshuset finns dessutom ett antal lindar, som ger mycket nektar mitt i sommaren då humlorna är törstiga. Gården är inte så stor, men för att humlorna skall nå ut till de mest avlägsna fälten får man nog hjälpa dem på traven.

Åtgärder för att gynna humlorna

Det finns en bra ledlinje i form av en körväg mellan landsvägen och de västra delarna av gården, som kan hjälpa humlorna att hitta till nya områden. Men en förutsättning för att de skall ge sig iväg utmed denna är att det finns en naturligt blommande vägkantsflora.

Vårda och utvidga de obrukade områden

Eftersom ängs- och betesmarker saknas på gården är det viktigt att vårda sig om den flora som finns längs diken, vägkanter och på ruderatmarker. Ruderat-

marker kan vara s.k. ”skräpmark” i form av schaktmassor, grushögar och gårdsplaner. Grus är ett speciellt lämpligt underlag för att få in sådana resursväxter som inte uppträder som besvärliga ogräs i odlingen, som t.ex. gåsört, kärringtand och blåeld. De är anpassade till ett näringsfattigt substrat och kan inte konkurrera på matjorden. Och ännu bättre – många är jättefina nektar- och pollenväxter för humlorna och de finns redan på gården, fast i begränsad omfattning. Låt därför körvägens vägrenar blomma. Sådana marker gör att det kan finnas mat till humlorna mellan sälgbloomingen och den blommande grödan.

Mörk jordhumla på hansälgbomma tidigt på våren.

Vilda blommor som växer på gruset längs vägarna är ofta bra nektarväxter och de sprider sig inte i odlingen. Mera blåeld längs körvägen vore bra för humlorna.

Ruderatmarker i form av uppställningsplatser eller tippar är ofta bra områden för den vilda floran att etablera sig på.

Skapa kontinuitet i blomningen

Anders har ett föredömligt ”blomningsfönster” med blommande växter hela säsongen (sälghöstraps-vitklöver-röd-klöver). Det behövs endast lite kompletteringar. Förutom att gynna lämpliga växter på ”skräpmarken” som beskrivet ovanför kan man välja blommande växter i skydds- och kantzoner istället för gräs, även om frökostnaden är något större. Röd- och vitklöver är ju alltid bra eftersom de samlar kväve, men det finns också fröblandningar med andra sorters klöver, lucern, cikoria, honungsört m.fl. Kostnaden får man igen med ränta genom att hålla uppe humlepopulationen och därmed frösättningen av insektspollinerade grödor.

Man bör tänka på att ha en under säsongen ökande mängd blommor på gården, odlade som vilda, men man kan putsa vägrenar och andra områden under den tid som man har en massblommande gröda. Då riskerar man inte konkurrens om pollineringen. Höstraps, som blommar tidigt, kan vara bra för humlorna, men det finns inte så många humlor under denna tid på året.

Skapa boplatser

Marken på Anders gård är hård och ogästvänlig för grävande djur som annars kunde skapa bohålor åt humlorna. Men här kan ett annat däggdjur göra nytta – människan själv. Genom att till hälften gräva ner holkar av trä eller upp- och nedvända 2 liters blomkrukor i slänterna kan man göra mycket nytta för humlorna och gårdens fröproduktion hos odlade insektspollinerade växter.

Dräneringshållet i blomkrukorna är lagom som ingångshål för humlorna och det bör vara vänt åt sidan så att vatten inte rinner in. Holkarna kan vara vanliga fågelholkar på ett par liters volym med minsta storleken på ingångshålet. Ännu bättre är om man

kan göra hålet lite mindre; ca 2 cm i diameter. På denna typ av mark synes sådan utplacering vara nödvändig, och det finns slänter mellan åkrar samt vägkanter att placera humleholkarna i. Med anledning av att Anders funnit att pollineringen är sämre i mitten av klöverfälten, finns det också möjlighet att skapa ett par mittöar eller åkerholmar av sten eller humleholkar. Humleholkar kan också grävas ned i anslut-

Det finns många lämpliga skärningar där man kan gräva ner humleholkar eller upp- och nedvända blomkrukor.

ning till de märkegropar som finns på gården och sedan förlägga fröodlingen runt dessa. Dessa mittpunkter, som dessutom innehåller någon sälgbuske för humledrottningarnas vårproviantering, är fina möjligheter att öka humletätheten i de mera avlägsna områdena. Finns det ingen sälj där så är det lätt att plantera sticklingar, som man förberett genom att ställa dem i vatten tills rötter börjar växa ut. Man kan också överväga att plantera en stödgröda i en ring runt märkegraven och med samma stödgröda förbinda denna med åkerkanten. Då hjälper man humlorna att hitta den nyrestaureerade miljön.

Text och foto: Mats Wilhelm Pettersson